

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України Музичука Олександра Миколайовича, на дисертацію Пилип Вікторії Василівни «Адміністративно-правовий механізм участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні: доктринальні положення», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження.

Після Революції Гідності, що засвідчила необхідність активного включення громадян у процеси управління, суспільство стало значним чинником впливу на державні інститути, зокрема на правоохоронні органи. Громадські організації, волонтерські рухи та інші інститути громадянського суспільства активно залучаються до моніторингу, контролю та впливу на роботу правоохоронних органів, забезпечуючи прозорість і відповідальність у їх діяльності. Належне функціонування правоохоронних органів неможливе без їх прозорості, підзвітності та відкритості перед суспільством. Громадянське суспільство може виконувати роль своєрідного «контролера» за діяльністю цих органів, забезпечуючи виконання ними своїх функцій у відповідності до закону.

Погоджуюся із дисертанткою в частині визначення структури адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності в Україні, яка охоплює три структурно-функціональні блоки: нормативно-правову складову (норми права, правовідносини й акти застосування норм права), суб'єктну складову (учасники правовідносин щодо реалізації права громадян брати участь у публічному управлінні правоохоронною діяльністю: інститути громадянського суспільства, які реалізують свої суб'єктивні права через передбачені національним законодавством форми, і правоохоронні органи, які сприяють у забезпеченні

Львів	
СВР Д 35.725.05	
Вх.№ 1/55	від 18.10. 2024
кількість аркушів	
Осн.док. 14	додат. -

реалізації прав інститутів громадянського суспільства), функціональну складову (адміністративно-правові інструменти: принципи, форми та процедури реалізації права інститутів громадянського суспільства брати участь в публічному управлінні правоохоронною діяльністю, а також правові гарантії реалізації цього права).

Окрім відзначеного вище, актуальність дисертаційної роботи підтверджує і її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, оскільки виконане дослідження узгоджується з положеннями та вимогами Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки (затв. Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021), Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2020 р. № 695, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (схвал. Розпорядженням КМУ від 03.10.2018 № 710), Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (затв. Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015), Стратегії людського розвитку (затв. Указом Президента України від 02.06.2021 № 225/2021), Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (затв. Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, схваленої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., а також Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, схваленої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. №12-21 тощо.

Загалом, дослідження адміністративно-правового механізму участі громадянського суспільства в правоохоронній сфері потребує комплексного підходу з урахуванням як міжнародного досвіду, так і особливостей українського правового поля. Така робота має важливе значення для наукового обґрунтування відповідних реформ та підвищення ефективності державної політики в сфері безпеки та правопорядку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Дисертація «Адміністративно-правовий механізм участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні: доктринальні положення» чітко виділяється з-поміж багатьох інших наукових праць з питань участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності саме тим, що вона присвячена виробленню цілісного та комплексного бачення вирішення важливої у сьогоднішніх реаліях суспільних відносин наукової проблеми щодо удосконалення адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні. Скажімо, багато уваги приділено питанням адміністративно-правового статусу інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики в Україні (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3), адміністративно-правовим інструментам участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності в Україні та напрямкам їх удосконалення (підрозділи 4.2, 4.3, 4.4), юридичному значенню адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні (підрозділи 2.2, 2.3), доктринальним підходам до визначення адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні та принципам участі інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики в Україні (підрозділи 2.1, 4.1) та іншим важливим питанням, пов'язаним із генезою нормативно-правового забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності.

На обґрунтованість висновків і пропозицій також вплинула й уміло підібрана методологія дослідження. Окрім того, заслуговує на позитивний відгук і бібліографічний аналіз теми дослідження, що становить 551 найменування розміщених на 62 сторінках. Урешті решт, доцільно ствердити, що кожен підрозділ дисертації досліджений достатньою мірою і на належному рівні, висновки і до розділів, і загальні висновки обґрунтовані.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертацію можна вважати одним із перших у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням, в якому визначено доктринальні положення адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні.

Заслуговують на увагу такі положення та висновки дисертаційної роботи, у яких авторка:

- визначила структуру адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності в Україні, яка охоплює три структурно-функціональні блоки: нормативно-правову складову (норми права, правовідносини й акти застосування норм права), суб'єктну складову (учасники правовідносин щодо реалізації права громадян брати участь у публічному управлінні правоохоронною діяльністю: інститути громадянського суспільства, які реалізують свої суб'єктивні права через передбачені національним законодавством форми, і правоохоронні органи, які сприяють у забезпеченні реалізації прав інститутів громадянського суспільства), функціональну складову (адміністративно-правові інструменти: принципи, форми та процедури реалізації права інститутів громадянського суспільства брати участь в публічному управлінні правоохоронною діяльністю, а також правові гарантії реалізації цього права);

- розкрила феномен права громадян України брати участь в управлінні державними справами в адміністративному праві, який проявляється у його

подвійній правовій природі права-принципу. Як право воно є правовими можливостями громадян щодо участі в управлінні державними справами, а як принцип – має вигляд керівних правил і норм поведінки, що відповідають цілям діяльності системи публічного управління та визначають вимоги до організації і процесу управління, які покладають на органи публічної адміністрації обов'язок сприяти реалізації громадянами цих правових можливостей;

– сформулювала авторське визначення поняття «міжнародні стандарти громадської участі», яке запропоновано розглядати як визнані державами-підписантами та закріплені у міжнародно-правових документах принципи і норми права, що мають бути покладені в основу діяльності цих держав щодо сприяння участі громадян та інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики;

– виокремила ознаку інститутів громадянського суспільства, яка свідчить про їхню специфічність і відрізняє їх від усіх інших приватних колективних суб'єктів адміністративного права, а саме можливість забезпечувати реалізацію права громадян брати участь в управлінні державними справами;

– визначила базовий критерій класифікації інститутів громадянського суспільства як учасників адміністративних правовідносин у сфері правоохоронної політики держави, а саме здатність інституту громадянського суспільства здійснювати адміністративний вплив на об'єкти правоохоронної сфери задля виконання ними законодавчо закріплених завдань і функцій, тобто бути носіями публічних (адміністративних) повноважень у правоохоронній сфері;

– сформулювала авторське визначення поняття «громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону», під якими запропоновано розуміти інститути громадянського суспільства, які є носіями публічних (адміністративних) повноважень, що відповідно до закону можуть застосовувати: превентивні заходи; контрольно-профілактичні заходи; заходи адміністративного припинення; заходи адміністративного припинення спеціального призначення; заходи забезпечення провадження в справі про

адміністративне правопорушення і притягнення винного до адміністративної, а у виняткових випадках – до кримінальної відповідальності;

– встановила, що адміністративно-правовий статус інститутів громадянського суспільства у сфері правоохоронної політики держави є особливим адміністративно-правовим статусом, який характеризує інститут громадянського суспільства через його права, правообмеження, обов'язки та вимоги як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь в суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням формування та реалізацією правоохоронними органами державної політики в сфері правоохоронної діяльності. Зміст адміністративно-правового статусу інституту громадянського суспільства становлять: права, правообмеження, обов'язки та вимоги.

Також присутній науковий інтерес і в положеннях з рекомендаціями, що містяться у висновках дисертаційної роботи.

Насамперед, необхідно погодитися з пропозиціями дисертантки щодо існування універсального методу дослідження адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності, адже дослідження потребує застосування кількох філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та спеціально-юридичних методів. Зауважено, що обрана методологія дослідження дає змогу визначити здобуття додаткових наукових знань стосовно реальної громадської участі в сфері державної правоохоронної політики, осягнення різних думок і позицій учених та практиків, які відображають розвиток процесів та явищ в участі інститутів громадянського суспільства у правоохоронній сфері, використання особливих, специфічних підходів, за допомогою яких досягається основна мета наукового пізнання адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності, забезпечує всебічність аналізу нормативно-правового забезпечення інститутів громадянського суспільства, включаючи

міжнародні стандарти громадської участі, повноту інформації, необхідної для дослідження адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності, включаючи позитивний зарубіжний досвід у цій сфері, сприяє поглибленню розуміння адміністративно-правових проблем громадської участі в правоохоронній сфері державної політики України, сформулювати висновки та пропозиції щодо вибраної тематики.

Дисертантка зокрема розкрила генезу нормативно-правового забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні та запропонувала нормативно-правові акти, що забезпечують участь інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності, умовно поділити на дві групи:

– нормативно-правові акти, що мають загальний характер і є загальнообов'язковими для всієї системи органів державної влади в процесі участі громадян в управлінні державними справами. Цю групу становить нормативно-правове підґрунтя, яке можна поділити на декілька рівнів правового регулювання відносин участі громадськості в управлінні державними справами: конституційний рівень; рівень міжнародних договорів, належно ратифіковані Верховною Радою України; законодавчий рівень, який складається із законів, які містять загальні положення про участь громадськості в управлінні державними справами, незалежно від сфери життєдіяльності суспільства, щодо якої здійснюється управління, і є загальнообов'язковими для всієї системи органів державної влади в процесі участі громадян в управлінні державними справами та закони, які закріплюють право громадян на участь в управлінні публічними справами, визначають правовий статус інститутів громадянського суспільства; підзаконний рівень, який включає нормативно-правові акти, що приймаються з метою подальшого розвитку, конкретизації та уточнення положень Конституції і законів України;

— нормативно-правові акти, які належать до законодавства України з питань правоохоронної діяльності та сфера регулювання відносин участі інститутів громадянського суспільства яких обмежується суто державною політикою у сфері правоохоронної діяльності. Ця група охоплює нормативно-правові акти, які можна поділити на декілька рівнів правового регулювання відносин участі громадськості в правоохоронній сфері: законодавчий рівень — закони України, які поділяються на ті, що визначають правовий статус правоохоронних органів та засади їх взаємодії із громадськістю та закони, які регулюють напрями, в управлінні якими бере участь громадськість у правоохоронній сфері; рівень підзаконних нормативно-правових актів, які прийняті правоохоронними органами з метою уточнення та конкретизації законодавчих нормативно-правових актів, з урахуванням специфіки напрямку участі громадськості у правоохоронній сфері державного управління (накази, інструкції тощо).

Авторкою також акцентовано увагу на визначенні принципів участі інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики в Україні. Зазначено, що під принципами участі інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики слід розуміти найбільш загальні та стабільні вимоги, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується залучення інститутів громадянського суспільства до процесу формування та реалізації публічновладних рішень правоохоронних органів із метою створення нормального функціонування громадянського суспільства та держави завдяки забезпеченню врахування інтересів суспільства під час досягнення цілей державної політики в сфері правоохоронної діяльності. Констатовано, що у сучасному законодавстві України не сформульовані принципи громадської участі. Такі принципи є лише у стратегічних документах, які визначають напрями розвитку українського законодавства у досліджуваній темі. Водночас наголошено, що визначення принципів громадської участі на рівні Національної стратегії розвитку громадянського суспільства має практичне значення, оскільки стратегічні положення є

дороговказом для розвитку законодавства України у напрямі розвитку громадянського суспільства в Україні. Зауважено, що сформовані у принципах умови громадської участі в сфері державної правоохоронної політики необхідні для подальшого їх нормативного закріплення у законодавстві України, що регулює правоохоронну діяльність, та вдосконалення практики партнерських відносин між інститутами громадянського суспільства та правоохоронними органами з урахуванням сучасних тенденцій соціального, економічного, політичного розвитку суспільства. З'ясовано, що до принципів участі інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики належать: 1) інституційні принципи (принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина, який ґрунтується на конституційних принципах верховенства права та законності; принцип включеності; принцип рівних можливостей; принцип інклюзивності); 2) принципи автономії громадянського суспільства та співпраці з правоохоронними органами (принцип самоврядності громадянського суспільства, принцип незалежності інститутів громадянського суспільства, принцип невтручання, принцип партнерства); 3) процедурні принципи (принцип відкритості та підзвітності, принцип прозорості процедур прийняття публічно-владних рішень, принцип урахування громадської думки, принцип достатнього часу, принцип взаємної відповідальності). Зазначено, що принципи участі інститутів громадянського суспільства у сфері державної правоохоронної політики мають певні особливості реалізації, які обумовлені специфікою правоохоронної діяльності, ефективність здійснення якої та забезпечення національної безпеки, а також захист прав та інтересів певної особи, встановлюють певні межі для їх реалізації.

Не менш корисним може бути реалізація висновку дисертантки про те, що наявність довіри є ключовим чинником, який впливає на прийняття інститутом громадянського суспільства позитивного рішення про співпрацю з правоохоронним органом. Зокрема авторка запропонувала до головних ознак партнерства як форми участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації правоохоронної політики віднести: 1) самостійність

інститутів громадянського суспільства і їх незалежність від правоохоронних органів; 2) добровільну співпрацю 515 515 інститутів громадянського суспільства з правоохоронними органами; 3) наявність спільної мети партнерства – створення безпечного суспільства, досягнення якої рівно забезпечує інтереси громадянського суспільства й правоохоронних органів; 4) існування зацікавленості у спільному вирішенні проблем і довірі партнерів. Зауважено, що законодавством України передбачено різноманітні види партнерських відносин правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства: партнерство різниться залежно від особливостей завдань, що вирішуються правоохоронними органами спільно з громадянським суспільством, змісту завдань, сфери діяльності, характеру, тривалості й ініціатора партнерства.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони впроваджені та можуть використовуватися у науково-дослідній сфері, для вирішення та розв’язання проблемних питань, що пов’язані із участю інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики в сфері правоохоронної діяльності; у правотворчій сфері – під час розробки проєктів законів і внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають особливості адміністративно-правового механізму участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності, обґрунтуванні потреби ратифікації міжнародноправових договорів; у правозастосовній діяльності – для забезпечення активної участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності та ефективності партнерства інститутів громадянського суспільства з правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування; в освітньому процесі – під час підготовки навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, підручників з дисциплін: «Адміністративне право», «Публічне адміністрування», «Адміністративний процес», «Адміністративна діяльність поліції», «Управління правоохоронними

органами» та інших дисциплін адміністративно-правового характеру (акт впровадження в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ № 46 від 26.08.2024); у громадській діяльності – положення й отримані висновки можуть використовуватися в освітніх та інших заходах інформаційного та просвітницького характеру як засіб підвищення правової культури та правової свідомості громадян, рівня обізнаності окремих осіб про їх права й основоположні свободи, налагодження співпраці між органами держави та інституціями громадянського суспільства в контексті реалізації правозахисної та правоохоронної функцій держави задля формування належного рівня безпекового середовища.

Оцінка ідентичності змісту реферату дисертації та основних положень дисертації.

Наукові положення та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які є результатом особистого наукового пошуку та творчого осмислення предмета дослідження, що зазначено у переліку наукових праць. Матеріали та висновки кандидатської дисертації в цій дисертаційній роботі не використовувалися. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Це все свідчить про логічну побудову структури дисертаційної роботи, що відповідає усім поставленим у ній завданням.

Основні положення роботи, висновки та пропозиції відображено у 28 публікаціях, серед яких 3 наукові статті, опубліковані у виданнях, що проіндексовані у наукометричній базі даних Web of Science Core Collection, 1 – у виданні, проіндексованому в наукометричній базі даних Scopus, 19 – опубліковано у виданнях України категорії Б, визнаних фаховими з юридичних наук, а також у 5 тезах доповідей, що оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Окрім того, дослідження рукопису дисертації дає підстави стверджувати про відсутність будь-якого із проявів академічної недоброчесності. Тому, як опонент, стверджую, що дисертаційна робота Пилип Вікторії Василівни є самостійним науковим дослідженням на актуальну тему сучасної теорії та історії держави і права.

Зауваження та дискусійні питання щодо положень дисертаційної роботи. У загальному позитивно оцінюючи опоновану дисертацію все ж таки хотів би наголосити на окремих положеннях, хоча й суб'єктивних, проте дискусійних:

1. Дослідження проблематики правового забезпечення інтеграції інститутів громадянського суспільства не в повній мірі відображає сучасні теоретичні та емпіричні дослідження. Бажано доповнити огляд наукової літератури працями сучасних українських і зарубіжних авторів, які досліджують цей аспект, та провести глибший аналіз існуючих наукових підходів і моделей. Також, у тексті роботи бракує порівняння з міжнародними практиками інтеграції громадянського суспільства у формування правоохоронної політики. Порівняльний аналіз досвіду інших країн (наприклад, країн ЄС, США чи Канади) міг би допомогти зрозуміти, як ефективно інтегрувати інститути громадянського суспільства в процес формування та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності;

2. Дослідження адміністративно-правового механізму взаємодії громадянського суспільства з державними органами у правоохоронній діяльності потребує все ж таки міждисциплінарного підходу. Тому варто було акцентувати увагу на необхідності включення соціологічних, політологічних та управлінських методів дослідження для всебічного аналізу проблеми. Зрештою, методологічні засади мають включати не тільки опис методів, але й пояснення логіки структури дослідження. Варто було додати детальніше пояснення того, як обрані методи застосовуватимуться до кожного етапу дослідження;

3. У параграфі «Гене́за нормативно-правового забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної

політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні» варто було детальніше описати основні нормативно-правові акти, що регулюють участь інститутів громадянського суспільства в правоохоронній діяльності, їх еволюцію та вплив на розвиток цієї сфери. Зокрема, корисним був би аналіз конкретних законів, підзаконних актів, постанов уряду і т.д. Окрім того, корисно було б розглянути, як на практиці застосовуються наявні нормативно-правові акти, чи існують розбіжності між теоретичною базою та її реальним впровадженням, зокрема в контексті правоохоронної діяльності;

4. Я б рекомендував чітко сформулювати визначення адміністративно-правового статусу інститутів громадянського суспільства (ІГС) у контексті правоохоронної політики. Це поняття є ключовим, тому необхідно чітко окреслити його складові, такі як правосуб'єктність, права та обов'язки, форми участі у державній політиці, механізми взаємодії з державними органами. Тому доцільно надавати конкретне визначення адміністративно-правового статусу ІГС та розкрити його через чіткі юридичні елементи. Корисним у цьому контексті було б застосування порівняльно-правового аналізу з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності (наприклад, державні органи, органи місцевого самоврядування);

5. У четвертому розділі дисертаційної роботи, попри наявність чималого пласту інформації, все ж таки, теоретичний огляд інструментів без детального аналізу їхнього застосування залишив багато питань відкритими. Для прикладу, невідомо, чи реально використовуються ці інструменти, з якими проблемами стикається громадянське суспільство у їх застосуванні. Тому доцільно було провести аналіз практичних випадків застосування адміністративно-правових інструментів участі громадянського суспільства у правоохоронній діяльності. Можливо, необхідно було включити конкретні приклади, коли громадські ради або інші органи брали участь у прийнятті важливих рішень або здійснювали контроль.

Разом із тим, вищезазначене не перешкоджає зробити висновок про те, що дисертаційна робота має високий науковий рівень, а її наукові положення,

висновки та рекомендації становлять вагомий внесок у розвиток науки адміністративного права загалом, а предмету наукового пошуку зокрема.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Пилип Вікторії Василівни** «Адміністративно-правовий механізм участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері правоохоронної діяльності в Україні: доктринальні положення» є завершеною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для сучасної правової науки, є самостійним дослідженням дисертантки, посилання на наукові праці оформлені належним чином.

Реферат відповідає змісту дисертації, а основні публікації розкривають її зміст.

Дисертація відповідає вимогам до оформлення наукових робіт, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та пунктам 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка, Пилип Вікторія Василівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Опонент:

Проректор

**Харківського національного
університету внутрішніх справ,
Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор**

Олександр МУЗИЧУК